

בס"ד ר"ח כסליו תשע"ח

לכבוד ר' אבי קלמן

שלום וברכה רבה

בתשובה זו אבקש לעמוד על עיקרי הדברים שהתחדשו בדברים שבהם דנתי עם כבודו לאחרונה. ראשי הפרקים מקבילים בערך לתשובתי הקודמת.

- א. נוהג הקריעה על המקדש בימי הגאונים מוכיח את מסורת הכיפה.
- ב. הכפתור ופרח ממשיך את מסורת הגאונים.
- ג. השל"ה ור' משה בסאולה מחזיקים במסורת הכיפה.
- ד. דעת הראי"ה ועוד אחרונים.
- ה. דעת הגרימ"ט, הרב גורן, הרב עובדיה יוסף, הרב אליהו.
- ו. ההתנגדות של הרב שפירא לעליה להר אינה דומה לענין סירוב פקודה.
- ז. ממצאים טופוגרפים וארכיאולוגים.
- ח. כל דברי הרדב"ז נאמרו בחכמה.
- ט. פסק הרבנות והליכה אחרי הרוב.
- י. כניסת גוי

א. נוהג הקריעה על המקדש בימי הגאונים מוכיח את מסורת הכיפה.

בסידור א"י מתקופת הגאונים (מובא במשאת משה עמ' 300) כתוב:

"אם תזכה ותעלה לירושלים, כשתביט מן הצופים, אם תהיה רכוב חמור תרד, ואם יהיה ברגליך מנעל חלוץ אותו, וקרע בגדיך ואמור ערי קדשך היו מדבר ציון מדבר היתה ירושלים שממה... כשתגיע למדינה הוסיף וקרע על המקדש".

מכאן ומכת"י נוספים (מובאים שם) רואים שהנוהג הקריעה בזמן הגאונים היה לקרוע על ראית ירושלים כשרואים אותה מרחוק, ואח"כ קריעה נוספת על המקדש שנעשתה כבר בכניסה לעיר (מדינה בערבית הוא עיר).

ענין הקריעה הוא להזכיר את צער החורבן של המקום שהיה בנוי והוא מחנה שכינה, הקדושה של המחנה השני בחשיבותו של הר הבית לא השתנתה כי גם לפני כן לא היה בה מבנה שחייבים לבנות כדי שעליו תחול הקדושה, לכן נראה שהכוונה של חז"ל בתקנת

הקריעה על המקדש היא לקרוע דוקא כשרואה את מקום מחנה שכינה שהמבנה שהיה עליו חרב, ולא יקרע כשרואה דבר שספק אם הוא נמצא במקום העזרה, וכפי שפסק הרב מרדכי אליהו במאמר מרדכי (מועדים עמ' 238 הלכה ל).

לקמן אביא מדברי תלמיד הרמב"ן שבימיו הקריעה על המקדש נעשתה כשעלו לחורבה כלשהיא ממנה היה אפשר לראות את כל מה שיש בתוך המתחם, וברור שציין שעולים לחורבה כי זו היתה חורבה מיוחדת וגבוהה, שרצו לראות ממנה את כל מה שבפנים ולהרגיש יותר את הקישור למקום, אך בכל כתה"י של הגאונים לא מוזכרת חורבה מיוחדת, ומשער העיר רואים אך ורק את הכיפה, נמצא שמנהג ארץ ישראל מיוסד על ההנחה שבקריעה על ראית הכיפה מקיימים את החובה לקרוע כשרואים את חורבן העזרה, כי הכיפה נמצאת במקום העזרה. מסתבר שכאשר הועברה הלכה זו מרב לתלמיד, הועברה גם הידיעה שאנו מוצאים בכל כותבי הדורות שלמעשה הכיפה היא ההיכל. ומכאן נובעת גם ההלכה של ספר הליקוטים והב"ח ופאת השולחן לקרוע על ראית הכיפה שהיא מקום העזרה.

ב. הכפתור ופרח ממשיך את מסורת הגאונים

נראה שגם הכפתור ופרח המשיך במסורת הגאונים, ואלו נימוקי לומר כך:

1. הכפתור ופרח בפ"ו כתב את הלכות הקריעה ולא הוסיף לחדש איזה הנהגה מעשית לעמוד ולראות דוקא מקום מסויים כשקורעים, אלא הסתפק בהגדרה שרואה את המקדש כאומר הלא כולם יודעים מהי ראיית המקדש. אם הקריעה לדעתו היא רק בתנאי שרואים את כל המתחם כי מקום העזרה מסופק היה צריך לכתוב להדיא תנאי הלכתי זה כי הוא מגביל מאוד את מקום הקריעה. עצם סתימת ההלכה בענין זה מורה שהיה ידוע לכולם שקורעים על ראית הכיפה כי היא מקום ההיכל, וכפי שעולה ממסורת הגאונים וכל כותבי הדורות, ומכאן ראייה שגם הכו"פ המשיך במסורת הגאונים שקבעה שיש להתייחס לכיפה כמקום העזרה.

2. נראה שצ"ל שהכו"פ קיבל את מסורת הכיפה ללא עוררין גם מפני שהיא חזקה הרבה יותר ממסורת אחרות שקבל בכל ספרו ללא עוררין, ולא יתכן שאם היה לו ספק בדבר מסורת זו היה נמנע מלכתוב דע שיש אומרים שהכיפה היא מקום המקדש אבל בדבר חמור כזה אין לסמוך על שמועה לא ברורה.

כבודו הביא את מי שכתב שאולי הכו"פ לא ציין במפורש שהכיפה היא המקדש כי הטיל בזה ספק, אך סברה זו לא הגיונית דכיון שהיה הדבר ידוע בדורו היה צריך לכל הפחות לומר יש הטוענים כך ואין לסמוך על זה. שתיקתו מעידה שסבר כמו כולם שהכפה היא מקום המקדש, ולא ראה צורך לפרט זאת להדיא לגודל פשיטות הדבר

כפי שלא ראה צורך לפרט את האמונה הידועה שכותל מערבי הוא המקום שבו שורה השכינה ולעולם לא יחרב.

3. אחרי הכותרת "מכל מקום צריכין אנו לדעת גדר וגבול **מקום האסור וחייב ליכנס**

היום, שם בבית הקדוש", מאריך הכפתור ופרח לבאר את מבנה המקדש בעבר שלפיו נראה הקבלה בין חומות המתחם אז לחומות של היום, ומביא את הנוהג להתקרב לכותל הר הבית בשער הרחמים תוך הדגשה חוזרת ונשנית של עניני שער ניקנור והקביעה שמה שאסור הוא אך ורק השכ"ב על קל"ה, ומה שחייבים עליו הוא אך ורק קפ"ז על קל"ה שבפתחם עמד שער ניקנור.

הביטוי "היום בבית קדוש" מתאים למה שרואים בציורים קדומים שהכיפה נקראה "בית מקדש", וכן תלמיד הרמב"ן שחי בתקופתו מכנה את הכיפה "הבית הגדול", מקום בית המקדש ההיכל והדביר", לכן נראה שכוונת הכו"פ לבאר את גבולות האיסור והחייב שבאיזור הכיפה. במכתבים הקודמים חשבתי לבאר שעיקר כוונת הכו"פ לצמצם את האיסור למי שנכנס למתחם ולומר לו שיידע הלכה למעשה היום שרק השכ"ב על קל"ה סביב איזור הכפה הם שאסורים, אך לאחר העיון נראה לי יותר שזו לא היתה עיקר מטרת הכו"פ. נראה מהאריכות הרבה סביב שער ניקנור שעיקר כוונתו היא לשלול שמועה שמופיעה במדריך ירושלים מן הגניזה ששער רחמים הוא שער ניקנור, ואם השמועה נכונה צריך לאסור להתקרב למקום הזה היום, לכן מאריך הכפתור ופרח להוכיח ששער ניקנור היה חלק מהעזרה שבפנים, וממילא המקום האסור והחייב היום הוא רק השכ"ב על קל"ה שבפנים, ואילו שער רחמים הוא חלק מחומת הר הבית החיצונה, ואתי שפיר מנהג העולם להתקרב אליו.

יחד עם זאת גם מה שביארתי בתחילה נכון, למעשה הכו"פ סבר שמה שאסור הוא רק השכ"ב על קל"ה שסביב הבית הקדוש דהיינו באיזור הכיפה והרמה. הוא לא הוצרך לכתוב במפורש את המילים הכיפה והרמה כי כולם ידעו שהכיפה והרמה הם הבית הקדוש, כפי שרואים שהמקום המכונה "הבית הגדול" מוגדר כהיכל על ידי תלמיד הרמב"ן שחי באותה תקופה.

להשלמת התמונה אביא את לשונו של תלמיד הרמב"ן:

"משם עולים לירושלים דרך גבעת בנימין, וכיון שמגיעים לצופים, רואים משם ירושלים וקורעין עליה קריעה אחת. כיון שמגיעים לירושלים עולין לאחת מחרבותיה, משם רואים הר הבית וחומת העזרה, עזרת נשים וכל עזרת [כהנים] ועזרת ישראל ומקום המזבח **ומקום בית המקדש ההיכל והדביר**, וקורעין קריעה שניה על בית המקדש... על אבן שתיה בנו מלכי ישמעאל בנין מפואר מאוד, עשו אותו בית תפלה, ובנו למעלה מן הבנין כפה נאה מאוד, **והבנין על בית קדשי הקדשים ועל ההיכל**. לפני הבית לצד מזרח בנין על עמודים וכפה למעלה מן העמודים, נראה כי

הוא מזבח החיצון אשר בעזרת ישראל...ויש שם לפני הבית הגדול הקף חומה דקה ונמוכה, דוגמא לחומת ישראל".

מבואר שכבר בתחילה פירט את "מקום בית המקדש ההיכל והדביר", משמע שכוונתו שרואים במקום בית המקדש בנינים המקבילים להיכל ולדביר, וקרא לבנין הכיפה הנאה הבנויה על בית קדש הקדשים ועל ההיכל "הבית הגדול". ומשמע להדיא שיש לזהות את מבנה הכיפה עם ההיכל והדביר, והם הבית הגדול.

4. בתוך דבריו כתב הכו"פ "עוד היום ניכר שער שושן למזרח והוא סגור אבני גזית. ואם תחלק זה הכותל לשלשה חלקים יהיה זה הפתח בחלק הראשון מצד קרן מזרחי דרומי".

יש שלמדו מזה שלדעתו המקדש היה בדרום, אך לאור האמור לעיל זה לא יתכן. במכתב הקודם פירשתי שהמגרעת נקראת קרן מזרחי דרומי, אך עתה נראה לי יותר פשוט כדברי הרב אריאל שהוא מדבר על קרן מזרחית דרומית של המתחם, אלא שכוונתו באומר 'יהיה זה הכותל בחלק הראשון' - בסוף החלק הראשון שמצד קרן מזרחי דרומי, והוא מקום המגרעת כי היא המחלקת את החילוק הראשון שבכותל, ואחריה שער רחמים יוצר חלוקה לחלק השני, ומשם מתחיל החלק השלישי. הכפתור ופרח העריך שמקום המגרעת עומד לפי רוחות העולם כנגד הכיפה, ולכן הביא דבר זה בתוך הדיון שבא להשוות את חומת הר הבית בעבר לזו של היום. מקום זה היה מכוסה בימיו אבני גזית (ולא כמו שער רחמים ושערי חולדה שהאבנים החוסמות נמצאות ממש בתוך השער), ולכן רק עליו אומר הכו"פ שהוא מכוסה אבני גזית, ואף שלא היה מאחוריו שער היה נראה לו שיש מאחוריו מקום לשער.

ג. השל"ה אחז במסורת הכיפה וסבר שהיא משתלבת עם מסורת הכותל

כתוב באגרת השל"ה:

"מה שתמה על דירתי בירושלים עיר הקודש תבנה ותכונן, מחמת קדושת מקום המקדש עליו אף בחורבנו, ואין לנו קבלה ודאית איזהו מקום המקדש, ואם כן כל ירושלים בספק כרת, ומטעם זה נמנעו הגדולים לדור בירושלים, ושעל כן לא דר האר"י ז"ל בירושלים. עד כאן דבריך. דע אהובי שלא נעלם כי דברי מעלת כבוד תורתו לשם שמים. אבל מכאן והלאה לא ישמע על פיך פה קדוש לדבר כן, להוציא לעז על דירת ירושלים אף עתה בחורבנה. כי מעלת כבוד תורתו דן על פי השמועה, וכל האדם כוזב. דע כי מעולם לא היה ספק במקום בית המקדש כמו שאין ספק שהיה בית המקדש ושיהיה בית המקדש, כך אין ספק במקום בית המקדש כי הוא זה".

לדעתי תחילת דברי השל"ה בתשובה הם תשובה לשואל המדבר על ספק כרת כלומר ספק היכן מחנה שכינה, ועל זה הוא משיב שאין ספק בזה כי מקום מחנה שכינה ידוע כי הוא זה הקרוי בית מקדש היום והיינו הכיפה והרמה. כבודו כתב שלא נראה שכוונתו לכך שמקום בית

המקדש ידוע כי היה לו לתאר לפני הרב השואל שנמצא בחו"ל את הכיפה. אך לענ"ד לא הוצרך לומר לשואל בפירוש כיצד נראה המקום כי לא בא לדון על הכניסה עד שם למעשה, וכל כוונתו רק לציין שהמקום ידוע ולכן אין חשש כרת וגם ממנו אפשר לאמוד את המרחק.

ומשמע מכלל דברי השל"ה שמציין כמה מקומות נוספים שמראים שהכל ידוע, ומדגיש את הכותל המערבי שמסייע לאמוד את מרחק ה-500 אמה שהוא מבין שמסורת הכותל המערבי ומסורת הכיפה משלימים זה לזה כמו כל המקומות האחרים שהזכיר באיגרתו. נראה שהוא הבין שאמנם אי אפשר לומר שכותלי כלל המתחם נמצאים בדיוק על מקום כתלי הר הבית כי רק כותל המערבי שרד, אך גם לגבי כותל מזרחי יש מסורת שחלקו על יסודות כותל קדמון בשער הרחמים, וכיון שהעריך שעכ"פ במערב יש מרחק קטן יותר מבמזרח לכן לדעתו המרחקים מתאימים, ויש לראות בשתי המסורות של הכיפה וכותל המערבי דברים המשלימים זה לזה. ואמנם היום אנו יודעים שאם מבינים את המשנה כפשוטה שהר הבית היה ממש 500 על 500, קשה להתאים את מסורת הכיפה למסורת הכותל המערבי, אך אין להסיק מזה שאם השל"ה היה יודע אומדן מדויק היה אומר אחרת, שכן אם היה יודע את המרחקים המדויקים היה גם יודע שכותלי המזרח והמערב אינם מקבילים, והמסקנה הפשוטה ממציאות זו היא שהעיקר שיש תחום 500 אמה של הר מוקפים באופן שרובו מן הדרום, והכתלים לא חייבים להיות מוצבים בדיוק ב-500 על 500 מרובעים, לכן אין סתירה מהמרחקים לשתי המסורות, והכל שריר בריר וקיים.

מדברי ר' משה בסאולה בשנת רפ"ב (מובא במעלין בקדש לא עמ' 61) נראה שלפי המסורת הר הבית המקודש מסתיים באיזור שער ברקלי כי הוא מדבר על כך שרק 50 אמה מהכותל המערבי הם הכותל המקודש למרות שבודאי היה בזמנו עוד חלק חשוף בפינה הדרומית ליד קשת רובינסון. לפי התיאור של רובינסון (מובא בויקיפדיה) בשנת ת"ר היה שם שדה בצלים, ולא מסתבר ש-300 שנה לפני כן היו שם מבנים ענקיים שכיסו את כל הכותל הגבוה שלא נשאר להם זכר. לכן למעשה אכן יש ממסורת הכותל המערבי סיוע למסורת שמקום המקדש היה במרכז המתחם ולא בצדדים. ומסתבר גם שעצם המסורת לצמצם את הכותל המקודש למה שמצפון לשער ברקלי נובעת למעשה ממסורת הכיפה.

ד. דעת הראי"ה ועוד אחרונים

כתבתי שהאחרונים שכתבו למצוא אמה על אמה מהמזבח על פי מסורת הצחירה קבלו את המסורת בתמימות, וגם אלו שדחו את מסקנתם שאפשר לבנות מזבח ולהקריב משמע שלא ערערו על עצם המסורת. דייקתי כך גם מהראי"ה במשפט כהן סי' צא, וכבודו דחה שהראי"ה עסק בשאלה אם אפשר למדוד מכותל מערבי, ורואים שלא נכנס לדון אם הכותל

הוא כותל העזרה או הר הבית, וכתב כבוד שצ"ל שזה בגלל שהדיון הוא תיאורטי, וכמו כן נאמר שלא נכנס לדון אם האבן הצחרה היא אבן השתיה בגלל שהדיון הוא תיאורטי.

אך המעיין יראה שהראי"ה לא עסק כלל בשאלה האם אפשר למדוד מכותל מערבי, הוא דן מתחילה על דברי השאילת דוד שלא חייבים למצוא את המיקום המדויק של המזבח, כי גודלו לא מעכב, והראי"ה משיג על דבריו ואומר שכן חייבים לדעת זאת במדויק מצד דין כל הראוי לבילה. וציין שלפי זה נדחים גם דברי האחרונים שסברו שאפשר למצוא אמה כלשהיא מהמזבח כי לפי דין כל הראוי לבילה גם אם תמצא אמה זה לא מספיק. ברור שכוונתו בזה לדחות את דברי האחרונים שכתבו למצוא אמה על פי מסורת הצחרה כי אנו רואים בכתובים שמי שאמר שאפשר למצוא אמה על אמה הסתמך על מסורת הצחרה. והנה מה שלא נכנס לדון בתשובה זו על השאלה אם הכותל הוא כותל העזרה מובן מאוד כי השאילת דוד שדן על מדידה על פי הכותל כבר הסכים שאי אפשר למצוא את מקום המזבח על פי הכותל. אך אכתי יש לשאול למה הראי"ה לא הזכיר שבכלל לא ברורה המסורת על הצחרה? הרי הוא בא לדחות מה שלמדו אחרונים ממסורת זו, ואם היה סבור שהמסורת אינה ודאית היה לו להוסיף שגם עצם מה שכתבו שעל פי מסורת זו אפשר למצוא אמה אינו נכון?

אמנם אין זה דיוק מוכרח לחלוטין, אבל כך המשמעות הפשוטה של דבריו.

ה. דעת הגרימ"ט, הרב גורן, הרב עובדיה יוסף, הרב אליהו

כבודו מציין שהגרימ"ט הקשה על מסורת הכיפה מהכותל הדרומי, ולדעת כבודו כתלי המתחם הם בעיניו ראייה חזקה ומושכל ראשון ומוסכם אצל הכל טפי מהכיפה. ולכן השאיר את הכיפה בספק מפני סתמא העולה מהכותל הדרומי, שוודאותו גדולה – בעיניו – לאין ערוך, עד שהוכחה מסתמא ממנה, עדיפה על 'מסורת' זו, משום שאיננה מסורת הלכתית.

אך המעיין בדברי הגרימ"ט בח"ד עמ' יב יראה שענין התחלת הקדושה מהכותל הדרומי של המתחם לא ברור לגרימ"ט כלל וכלל. הוא כותב שהמהנדס שיק כתב שהתעלה והצנור של עמק הטרפיון ותכנית הסלע שנמצאה דרומית מערבית להר הבית הביאו אותו אל "**ההחלטה הנפלאה** (ההדגשה הזו היא של הגרימ"ט) שקצה דרומית מערבית של הר הבית איננו מהר המוריה.... ומוסיף הגרימ"ט "הלאה למזרח השטח הנספח ישנו מגדל הפינה ואורות שלמה.... **ולא מסתבר** שכל זה היה תוך הר הבית המקודש.. בספר המלחמות אומר יוספוס שהורדוס הרחיב את החצר "**מסביב לו**". ובאטלס צימרמן מסמנים את הר הבית בקרוב ל60 מטר, ועל יסוד זה **רשמתי גם אני** בתרשים המפה שלנו קו על החלק הדרומי בשעור כ60 מטר".

האמת היא שמתחילה כל הענין שלו להחזיק את כותל הדרום כמקום המקודש אינו נובע ממסורת אלא נובע מסברה בעלמא. הוא נוקט שכל בניה עם סיתות הרודיאני (בלשונו מפוצל) היא מימי דוד ושלמה כפי שרואים גם בדבריו על הכותל המערבי (ח"ד עמ' יח), וכתב שכיון שאנו רואים

בכותל המזרחי והמערבי והדרומי המשך אחיד של האבנים המפוצלות יש להניח שהכל מימי דוד ושלמה (כל זה מבואר בדבריו ח"ד עמ' טו וח"ה עמ' סב), אך הוא עצמו משיב על זה על אתר ודוחה שאין בזה הכרח שיכול להיות שדוד ושלמה מראש חשבו על אפשרות הרחבה ובנו כותל נוסף. קשה מאוד לאחר קריאת כל הדברים האלו ובפרט לשונו "לא מסתבר" ודחית ההוכחה שהמקום מקודש לומר שעדיין זה אצלו "מושכל ראשון, ומוסכם אצל הכל", ולכן לא נראה כלל שיש לו עדיפות הגיונית לקביעה שהקדושה מתחילה בכותל הדרומי על מסורת הכיפה.

מה שבכל זאת כתב בח"ה שכשנבוא להקים מזבח נמדוד את מקום המזבח מכתלי הר הבית שבדרום ולא על פי הכיפה מבואר בדבריו בח"ה (עמ' סא, סב) שלמדוד מאבן השתיה יש קושי כי איננו יודעים מאיזה מקום להתחיל את המדידה, וגם משום שעמדת האבן לא מתאימה לכתלי המזרח והמערב לפי חשבון התוו"ט והש"ג. ומאידך גיסא הפירכא על מדידה מכותל הדרום היא רק לפי ההשערה שהקדושה התחילה 60 מטר פנימה, ולכן מסתמא יש למדוד מכותל הדרום.

נראה לי עתה שכוונתו היא שעל שתי האפשרויות יש קושיות ולכן כשאנו באים לקיים את מצות ההקברה יש לנו לבנות על פי מה שיותר מסומן, ולכן הוא גם כותב את חשבון מקום המזבח לפי תוספות יום טוב או הש"ג למרות שדבריהם הם השערה בעלמא. הוא סבור שאנחנו נתחיל לבנות לפי המקום המסומן שנראה לפנינו. ה'מסתמא' שיש לנו להעדיף את הבניה לפי כותל הדרום הוא בעיקר משום שאין אנו יודעים איך למדוד מהאבן, ולא בגלל קושיות, כי הקושיות קיימות על שתי האפשרויות. דבריו מורים להדיא שלמעשה אין אצלו כל הכרעה שכלית מה יותר נראה בהגיון, אלא זו הכרעה הנהגתית, כיצד ננהג למעשה כל זמן שהדברים לא התבררו לנו בודאות.

יש להדגיש שכל זה נאמר רק לגבי בנית המזבח, אבל לגבי עצם הכניסה להר עולה מדבריו להדיא שמותר להקיף את הרמה כפי שאנו נוהגים, שכך כתב בח"ה (עמ' פ) שיש לנו מרחב גדול לבנית בית כנסת. בדרום לפחות 250 אמה, בצפון לפחות 350 אמה (250 אמה הם בודאי תוספת, ו100 אמה הוא השטח הפנוי בצפון לפי הש"ג), במזרח 68 אמה ובמערב 63 אמה. כל זה הוא אומר לפי שיטתו שיש ספק במסורת הצחירה וספק אם הקדושה התחילה מהכותל הדרומי, אך מכל מקום יש להתיר תחומים אלו כי עכ"פ ברור שבצפון יש תוספת לא מקודשת, ולדעתו אפשר ללכת בענין המרחקים כשיטת הש"ג ותוספות יום טוב כשנצרפם לחומרא ולא צריך להחמיר לחוש יותר מזה.

ואמנם לכאורה יש להקשות, בשלמא לגבי המזבח ביארנו שמה שכתב ללכת לפי מרחקי הש"ג ותוספות יום טוב הוא משום שסמך על כך שאם יש טעות היא תתגלה לנו מהשמים, אך מדוע כאן סמך על המרחקים שלהם שאינם אלא השערות. ונלענ"ד שזה משום שעכ"פ מדובר בהערכות המתאימות להגיון, דלא מסתבר שהעזרה נבנתה בצורה משונה הדבוקה למערב ולצפון, והוא כעין מה שאומר הרב מלמד שבכל מקרה כיון שהמתחם ענק החשש שפוגעים במקום שאיסורו כרת קטן מאוד.

ועכ"פ צודקים האומרים שלפי הגרימ"ט מותר להכנס להר הבית ולהקיף את הרמה כנהוג (אם לא מצד החשש לפרצת גדר שבו הוא לא דן). ברור שהוא לא ראה בהקמת בית כנסת כזה דבר מנוגד למנהג ירושלים.

עוד כתב כבודו שהגרימ"ט העדיף למדוד את המרחק מהכותל מערבי לכותל המזרחי, על פני שיעור האמה הקטן לפי מנהג ירושלים, מפני שלדעתו המסורת על הכתלים עדיפה בהרבה על כל מסורת ומנהג אחרים.

אך גודל האמה אצל הגרימ"ט נקבע לפי מרחק כותל מערבי מכותל מזרחי בלבד, כפי שכתב בח"ד עמ' יא שכל החוקרים והחופרים והמבקרים רואים שכתלים אלו עומדים על יסודות קדומים ואין לזה כל קשר למה שהוא חשב על התחלת הקדושה מהכותל הדרומי שהוא יותר מסופק אצלו בהרבה, ואדרבה הכותל הדרומי מוכיח לכאורה שהשיעור יותר קטן. ראה ח"ד עמ' ז שבגלל זה כתב שצ"ל שנעתקו אבני הכותל המזרחי מן קו היסוד בקצוות, ובח"ה עמ' סג כתב שמידת האמה המדויקת עדיין מסופקת. עכ"פ הוא בודאי לא ראה בקביעה של אמה 60 ס"מ ניגוד למנהג ירושלים כי בכלל לא הזכיר שיש מנהג ירושלים על גודל האמה, אלא ציין (ח"ד עמ' ו) לחמש שיטות שיש לגדולנו וחוקרי זמנינו. בנו הרב ניסן מציין בהגהה למה שכתב החזו"א שמסר לו הרב ידלר בשם הגר"ש מסלנט, מורו ורבו של הגרימ"ט, שהיה מיקל בפרצה עשר אמות לחשוב הטפח 10 ס"מ כשלא היה אפשר לתקן, ומדגיש שעל זה סמכו אלפי רבבות מיקרי ירושלים. עיקר מנהג ירושלים היה בענין מידות הנפח, ולא בענין מידות האורך שאם נחשבם לפי מנהג מידות נפח נמצא לכאורה סתירה למציאות. וראה מאמרים שכתבתי בגליונות האוצר 21, 22.

למעשה יש יסוד חזק להניח שהגרימ"ט היה משנה את דעתו (או עכ"פ היה לו לשנות את דעתו) בפקפוק על מסורת הכיפה בגלל שעיקר הפקפוק שלו נובע מההנחה שהחומה הדרומית נבנתה על ידי דוד ושלמה, ולכן מסתבר שממנה מתחיל גבול ה-500 וזה נוגד למסורת הכיפה, אך להנחה שהיא נבנתה על ידי דוד ושלמה הגיע אך ורק מחיבורה של החומה הדרומית לכותל המזרחי והמערבי באותו סגנון בניה של אבנים מפוצלות, ולפי מה שידוע היום בתפר הדרומי מזרחי הנמצא 32 מטר מהפינה רואים שמה שבנו בדרום משם ואילך הוא תוספת מאוחרת, ואם כן נופלת כל הנחתו שזו בניה של דוד ושלמה, ובאמת היום לא מיחסים את כל האבנים המפוצלות לימי דוד ושלמה, אם כן יש יסוד חזק להנחה שאם היה יודע דבר זה היה משנה את דעתו.

גם **הרב גורן** שפקפק במסורת האבן מתוך חישובי מרחקים מהמזרח, יתכן מאוד שהיה מסיר את פקפוקיו (או אמור היה להסיר את פקפוקיו) אילו היה יודע שהחשבונות שלו לא נכונים במציאות.

ובדברי **הגרע"י** יש לכאורה סתירות שמצד אחד כתב שאין לסמוך על המסורת כדי להכנס למתחם כי יש עליה פקפוקים, ומצד שני כתב שמסורת הכיפה היא יסוד ההיתר להתקרב לכותל המערבי, ומזה משמע שמקבל את מסורת הכיפה. לכן נראה שהיה פשוט לו שמעיקר הדין יש ללכת לפי המסורת, ומה שכתב שלא נוכל לסמוך עליה, הוא רק לענין זה שאי אפשר לסמוך על

דיוקי המרחקים שכתב הרדב"ז כפועל יוצא מהמסורת. ובר מן דין כרבים אחרים חשש לתקלות, והעדיף לסתום דבריו כדי שלא ילמדו מהם היתר.

גם מדברי הגר"מ אליהו מתחומין ח"ג עמ' 123 נראה שאעפ"י שההוראה שלו לציבור היתה לא להכנס הוא עצמו סבר שמדינא אפשר לסמוך על כך שהמקדש היה במקום הרמה. וממה ששמעתי ממנו אישית שהעולים להר הבית כל רע שהם עושים זה טוב ועיקר הבעיה היא החשש לתקלות, וכן מעדותו של ר' מאיר עקנין עולה שבסופו של דבר הוא היה שמח שיש העולים בטהרה, כפי שנוהג בנו הרב שמואל אליהו, נראה שבעצם סבר שמדינא יש לקבל את מסורת הכיפה, וההוראה הציבורית לאסור נאמרה משום חשש לתקלות עם נשים וכדומה שלא יכל או לא רצה לבטא אותם בציבור.

לענ"ד הדרך שבה הוצגה דעתו של הרב אליהו בסרטון שהפיק מורא מקדש אינה נכונה. בסרטון מוצג כאילו הרב אליהו סבר שיש להחמיר כי לא ידוע לנו מקום כלשהוא שמותר במתחם בצורה ודאית, כאשר ברור מכתביו שהוא כן סבר שיש מקומות נרחבים שמדינא אנחנו יכולים להכנס אליהם בתוך המתחם ללא חשש.

1. ההתנגדות של הרב שפירא לעליה להר אינה דומה לענין סירוב פקודה

יש עדויות ברורות הנשמעות גם ממי שמעולם לא עלה להר הבית שהרב שפירא לא תמיד הביע התנגדות חריפה לעליה להר. לפי עדות של הרב יצחק סגל, הרב שפירא אמר לשואל אחד שהוא יכול ללכת לפי הרבנים שהתירו להם לעלות, ומזה נלמד שהיחס שלו לעולים לא היה כ"כ קיצוני כפי שהוא מוצג. בשום פנים ואופן אין להשוות לזה את התנגדותו לרבנים שהתירו להמנע מסירוב פקודה. על רבנים כאלו הוא אמר את הדברים הבאים שאני מצטט מתוך הקלטה ידועה:

"הרב שפירא: כל רב יודע את זה שאסור לעשות עבירה.

שאלה: יש רבנים, כמו הרב אבינר, שאומרים אחרת.

תשובה: אני מתפלא על רב שאומר שהוא רב, ואומר שמפקד צבא יכול לעשות דבר כזה. זאת אומרת שהתורה לא מחייבת אותו. איזה איש תורה זה!? אם האדם הזה אומר נכון שמהדין אסור, אבל המפקד בצבא יכול לעשות זאת - זה עמארץ. אם אחד אומר שזה אסור, אבל מפקד יכול לעשות איסורים, אז הוא לא רב. על העניין של תורה ומצוות יודעים בכל העולם כולו שאי אפשר להתווכח".

הרב שפירא מתכוון למי שאמר שהמדינה עוברת איסור ובכל זאת המפקד לא יסרב פקודה ויעשה מה שאמרו לו לעשות. אצל אלו שאומרים שהמדינה לא עוברת בכך איסור הבעיה שונה, והרב שפירא לא היה מגדיר את זה 'הוא לא רב'. זה דומה להרבה מחלוקות שיש עם חרדים. האם זה לא קביעה שהרבנים שמתירים למפקדי צבא להמנע מלסרב פקודה כשהם עצמם אומרים שאסור למדינה לעשות זאת הם מעין כופרים?

ז. ממצאים טופוגרפיים וארכיאולוגיים

יש הוכחות טופוגרפיות חזקות למסורת.

וורן חפר פיר 30 מטר מזרחה מהפינה הדרום מערבית של המתחם, ותיאר את פני הסלע שראה כמבוא באוצר ירושלים תרשים 11, על פי חפירה זו הסכימו כל החוקרים שהפינה הדרום מערבית של המתחם עד סביבות שער ברקלי שייכת להר של הרובע היהודי. צפון הר הבית המקודש לא יכול להיות מעבר ל-15 מטר מהרמה בגלל שיש שם חפיר המתואר על ידי יוסף ב"מ מחוץ להר הבית, וגם שם כבר פני הקרקע לא יורדים כלפי צפון ואינו הר המוריה. במרחק קטן מהצחצה מתחילים פני הסלע לרדת בצורה חזקה, ואי אפשר להעביר את החומה המזרחית למרחק גדול למזרח בגלל התהום. כל זה מוביל להנחה שההיכל היה באיזור הכיפה כפי שאומרת המסורת.

לפי פשט דברי חז"ל שאבן השתיה היא סלע בראשתי גדול אי אפשר למקם את העזרה בדרום המתחם, וזה גם נוגד לתיאורי המלחמות של פלביוס המדבר על מלחמה שהיתה בין האנטוניה להר הבית.

גם פני האבן מראים שמשער ברקלי ודרומה זו בניה אחרת מאשר משער ברקלי צפונה. כפי שכתב וורן שבמקום זה יש מעבר בין אבנים המסותתות עד היסוד מצפון לשער לאבנים שמסותתות רק עד פני הרחוב ההרודיאני בצד הדרומי, וזה כעין תפר בין שני התחומים.

יש אבני ענק הנמצאים ליד שער וורן, והם מוכיחים לכאורה שהכותל לא נבנה בתקופה של סוף בית שני שבה לא היה קיים ידע לבנות באבנים בסדר גודל כזה. באתר 'אפוק טיימס' ציינו כהוכחה שהרומאים לא היו מסוגלים באותה תקופה להזיז אבנים כאלה שהרומאים באותה תקופה ניסו להעביר אובליסקים, אך לא כ"כ הצליחו כשהיה מדובר על משקלים גדולים. בתקופה המקבילה לחורבן הם התחילו לנסות להעביר את האובליסק הגדול במצרים שמשקלו 450 טון אך לא הצליחו בפועל עד ימי הקיסר קונסטנטין שחי 300 שנה מאוחר יותר, וגם אז ההצלחה היתה רק לאחר קיצוץ האבן. וכתבו שיש המשערים שהאבנים הוצבו בתקופה קדומה מאוד שהיו בה ענקים

כמסופר בתורה או שאז היה להם אמצעים מיוחדים שלא היו לרומאים. הדבר יכול להיות מוסבר אם מדובר באבן שהוצבה בימות שלמה המלך החכם מכל אדם כפי שחכמינו מספרים על החכמות שהיו בכיסאו.

ח. כל דברי הרדב"ז נאמרו בחכמה

הראיתי שכל דברי הרדב"ז נאמרו בחכמה, והאומדנים הראשוניים שעשה הם כפי שאדם חכם העומד בפתח שער הכותנה או מהר הזיתים רואה את המקום. הרדב"ז לא הגיע בתחילה לאומדן המדויק כיון שהוא עצמו לא נכנס למקום, מה שכתב שכל העולם נכנסים ומותר להם להכנס עד עליות הרמה הוא רק במקרים מיוחדים שאיפשרו להם להכנס, והביטוי כל העולם נועד רק להדגיש שלא מחמירים בזה. בדרך כלל מי שנכנס ללא רשות נידון למלקות כפי שעולה מתעודות בית המשפט השרעי.

האחרונים התקשו בהבנת דבריו כי חשבו שהוא מתיחס לכותל הדרום של המתחם ככותל העזרה, והראיתי שאין זה נכון, הרדב"ז מתייחס אליו ככותל הר הבית, ועיקר מטרתו במה שכתב על הדרום הוא להוכיח שאומדן המרחקים שלו נכון, ולשלול הבנה לא נכונה שעשויה להיות ממה שאנשים היו אומרים שמסגד אלאקצה הוא קצה העזרה. הרדב"ז מבהיר שהוא אינו קצה העזרה המקודשת אלא קצה הר הבית.

לפי זה יובנו גם דבריו על מה שראה מהפתח של שער הכותנה, ונצטט דבריו עם ביאור מודגש:

לשון שו"ת רדב"ז חלק ב סימן תרצא:

"הילכך מי שעולה בעליות אשר לרוח מערב (כלומר מי שעולה בעליות כאשר מאפשרים לו להכנס בפנים ממש עד הרמה) או הנכנס לראות מהפתח אשר לצד מערב (כלומר כל הנכנס דרך שער הכותנה לקצה שוק אלקטאנין שלשם איפשרו להכנס גם לרדב"ז) צריך לשער שיהיה בינו לבין הכיפה יותר מאחד עשר אמה, שכך היה בין כותל מערבי של העזרה לכותל ההיכל ועובי הכותל כי הכותלים נתקדשו. שיערתי שאין בכל הפתחים יותר קרוב לכיפה מאותו הפתח הקטן אשר משמאל לבאבאל קטאנין (وهוא פתח הנראה קרוב לכיפה על שפת הרמה ולמתבונן מבאב אלקטאנין נראה הפתח 30 מטר משמאלו) ולכן צריך ליזהר מן העליות אשר על אותו פתח (שעולות על הרמה) וכבר שמעתי על קצת חכמים שלא היו רוצין ליכנס בשוק אל קטאנין (כלומר לא רצו להכנס לראות מהמקום בו נכנס השוק למתחם כי לא רצו להכנס לתחום הר הבית) וזו חומרא יתירה כי אני שיערתי שיש משם עד הכיפה יותר מי"א אמה (כלומר שהייתי שם וראיתי שאין

ספק ששם הוא הר הבית והעומד שם לא מתקרב למקום העזרה, לכן עמדתי שם אחרי הטהרות והכנה מתאימה)."

לפי מה שביארתי במילים "ליכנס בשוק אלקטאנין" כוונתו ליכנס בשוק עד סופו שהוא נכנס לתוך המתחם, שכן מהכניסה עד המדרגות יש כ-13 מטר שהם ככל הנראה היו בפועל חלק של השוק, והמדרגות תופסות עוד כ-7 מטר. ולכן הרדב"ז צודק שהשוק בחלק זה נכנס לתוך הר הבית.

ט. בענין פסק הרבנות והליכה אחרי הרוב

פסק הרבנות האוסר לעלות להר הבית היה בעיני הרב גורן פסק שאי אפשר לעמוד בו בגלל הסכנה שהוא יגרום למסירת קדש הקדשים של האומה לגויים. ובאמת אם יחליטו היום לשמוע לפסק זה בצורה טוטאלית יש חשש גדול מאוד שזה מה שיקרה. יש מסורת ידועה בעם ישראל ממנה עולה שאין בזה איסור ולכן אי אפשר למחות בכל תוקף במתירים להכנס לאחר טבילה, ובאותה שעה לא למחות באלו שאומרים שמותר לגויים להכנס, זהו חילול השם, ובמקום חילול השם אין חולקים כבוד לרב. בפועל כל דור וחכמיו. היום אי אפשר לומר שבין מי שנחשב לחכמי הדור בציבור הדתי לאומי הרוב מתנגדים לעליה.

מדוע אני אומר להתחשב רק בחכמי הדור בציבור הדתי לאומי? משום שבציבור החרדי יש רבים שקו החשיבה שלהם לא ראוי להתחשב בו גם לפי דעתך כפי שכתבת דברים חריפים נגד קו החשיבה של הרב שפרן. והשאלה היא האם תוכל להחשיב בתוך הרוב הזה רבנים הסוברים כמו הרב שפרן, ואולי רוב הרבנים שאוסרים בעצם אווזים בשיטתו כפי שהוא עצמו טוען.

כך כתב לי הרב ברנד שאנו רואים רבנים רבים המתנגדים לתכלת שכותבים סברות רחוקות שאין זה התכלת ועיקר כוונתם שלא רוצים דברים חדשים רק מה שהיה מורגל. עיין בזה בנימוקי ר' משה שטרנבוך בתשובות והנהגות ח"ד תשובה ה', ובילקוט יוסף ריש הלכות ציצית שמוציא כל הסברות שנאמרו נגד הדיונון של רדזין ומחיל זה על הארגמון קהה קוצים, ואותו דבר בספר פסקי תשובות של הרב שמחה רבינוביץ (ראה שם סי' ח הערה 2 על ענין דברים חדשים), וכתב על זה הרב ברנד שרואים שיש כאן השתמטות של בירור הלכה למצוות שנתחדש אפשרות קיומו בדור הזה, וכעין אמירה שהתורה מחייבת רק בחלק שהיינו מורגלים וכל השאר זה רק משיח צדקינו שיתגלה הוא שיאמר לנו. וכן הביא הרב ברנד דרשה של הרב שמואל נדל שמקשר ענין זה גם למצוות הקשורות לבית המקדש שאין אנו פועלים לקיום המצוות שבו כי אנחנו לא מסוגלים להתחבר לזה.

להלן הציטוטים מהרב שפרן והרב נדל:

הראיות שמביאים לזיהוי התכלת המקובל היום כחלזון התכלת שבזמן חז"ל, נראין הדברים נכונים שזוהי תכלת של תורה, והדברים משכנעים ומדברים בעד עצמם. וטעם **רוב גדולי ישראל** שאינם משתמשים בזה אינו משום שמפקפקים באמיתות העניין, אלא משום שבמאתיים שנה האחרונות נקבע כהרגשה פנימית שלא משנים דברים גם אם מן הדין ה' צריך להנהיגם או לשנותם וזה כהגנה נגד מהרסים המנסים לשנות ולהתאים וכו'. ועד כדי כך נקבע עקרון זה שיש כח בדעת תורה זה לעקור דבר מה"ת כמו מצות תכלת.

(רבי מנדל שפרן בהסכמה לספר על תכלת)

בשנים האחרונות נמצא שיש חלזון בשם פורפורה וזה נראה שממנו יצרו את התכלת. לי אין ספק שהזיהוי הזה הוא נכון. אבל כך יש דין, שמקריבים אע"פ שאין בית, גם כשבית המקדש חרב, אפשר להקריב קורבנות. ...נניח שאנו נפתור את כל הבעיות ונלמד את כל השיטות ויצא לנו למסקנא שאפשר להקריב קורבן פסח עם הטומאה, אז אנו הולכים להקריב קורבנות? וודאי שלא! ...חסד עשה אתנו הקב"ה שאין קורבנות. אין לנו שום התחברות לזה, ושום יחס לזה ואנחנו לא מבינים מה זה. יש לנו היום מושג מה זה קורבנות? אנחנו מסוגלים להתחבר לזה בכלל?

...האמת, תשאלו אותי, זה הדבר היחיד שאנו לא מתחברים לזה. גם תרומות ומעשרות לא מתחברים, לא רק שלא מתחברים לזה, אין לזה שום קשר אלינו, והציצית והתפילין עצמה אנו כן מבינים מה זה? אבל הדברים שיש לנו במסורת. זה מה שמחבר אותנו לרעיון הזה! המסורת קושרת אותנו לרעיון ולתוכן, אז בזה אנו מתחברים למצווה הזאת. המסורת קושרת אותנו, מחברת אותנו, לרעיון ולמצווה. דבר שניתק לנו המסורת כמו קרבנות, זה יהיה איוולת להקריב קרבנות, מי שיקריב היום קרבנות הוא לא נורמאלי, אין ספק בכך.

אני חושב גם כן, שהתכלת אלינו היום אין לנו שום התחברות לזה. מה זה היה בשעתו? אני לא יודע, אני לא מבין, אני יכול לשער. אבל ברגע שאין, הציצית יש לנו מסורת, זה מה שחבר אותנו לרעיון אבל התכלת שהמסורת נגדעה. ...ולכן לכן אני אומר בוא לא נשנה סדרי בראשית, הקב"ה גלגל את זה ככה, נראה לי שאין צורך לשנות.

(רבי שמואל נדל בשיעור על תכלת)

ובאמת בענין החשש שזה גורם לזלזול ברבנות אני סבור שאין בעולם אדם כלשהוא שיאמר לך אני מזלזל ברבנות בגלל שיש רבנים המתירים לעלות להר הבית בניגוד להחלטת הרבנות.

מצורף כאן תגובה שכתבתי בענין זה.

האם 'אחרי רבים להטות' בעניין העלייה להר הבית?

לאחרונה פרסם הרב שלמה אבינר באתר 'כיפה' מאמר הקובע שיש לאסור את העלייה להר הבית משום הכלל 'אחרי רבים להטות' ובגלל פסק ה'מרא דאתרא' - הרבנות הראשית. אך יש בזה כמה שאלות.

א. בענינים הנוגעים להשקפת עולם ישנה שאלה מי הם אותם רבנים שקובעים את המושג רוב. אם למשל רוב גדולי הפוסקים סוברים היום שאין לשבת בשטחי יהודה ושומרון מפני הסכנה, האם נאמר שרוב הפוסקים אוסרים? ודאי שלא.

כי מי מחליט מי יותר חכם, ומי יותר ירד לעומקו של ענין? הרי לא מדובר כאן ברוב של בית דין שהפונים אליהם קיבלו אותם מתחילה כמכריעים. אם בציבור הדתי לאומי המכריעים הם גדולי התורה של הציונות הדתית אי אפשר לומר שרוב גדולי התורה החיים עמנו היום אוסרים, לפחות כמו שאי אפשר היה לומר שרוב גדולי ישראל התנגדו לציונות.

ב. ישנה מחלוקת האם בכלל קיים המושג רוב כאשר הרבנים שאותם שואלים לא נשאו ונתנו פה אל פה. בעל ה'גט פשוט' (כלל א) כתב דלא נאמר אחרי רבים להטות, אלא כשכל הדיינים נקבצו יחדיו ונחלקו פנים אל פנים, אבל במחלוקת הפוסקים שלא נשאו ונתנו פה אל פה הוי ספיקא דדינא. וכ"כ החזון איש (ערלה, ר"ס יז). וראה ביביע אומר ח"ב או"ח יב, ג שהביא לזה כמה ראיות.

ג. גם ענין החשבת הרבנות הראשית כ'מרא דאתרא' אינו פשוט. הרבנות הראשית גם קבעה בשנת תש"מ לומר הלל בברכה בליל יום עצמאות, ובכל זאת לא נוהגים כך ברוב בתי הכנסת, וגם חברי מועצת הרבנות לא נוהגים כך. אם כן נראה שחלק גדול מהציבור הסכים לקבל את קביעתם כ'מרא דאתרא' רק בדבר שידוע שחכמי ישראל מסכימים עליו. כיום יש רבנים רבים שכלל לא הסכימו לקבלם כ'מרא דאתרא'.

ד. למעשה שני הנימוקים סותרים זה את זה, כיון שתוכל לומר שרוב הרבנים אוסרים רק אם תחשיב את אלה שלא מקבלים את הרבנות כ'מרא דאתרא'.

יש רבנים שהתירו את העלייה בעבר למרות שבזמנם ברור שהרוב אסרו, וסברתם עמם. פסק הרבנות האוסר לעלות להר הבית היה בעיני הרב גורן פסק שאי אפשר לעמוד בו בגלל הסכנה שהוא יגרום למסירת קודש הקודשים של האומה לגויים ובאמת אם יחליטו גם היום לשמוע לפסק זה בצורה טוטאלית יש חשש גדול מאוד שזה מה שיקרה.

יש מסורת ידועה בעם ישראל ממנה עולה שאין בזה איסור ואי אפשר למחות בכל תוקף במתירים להיכנס לאחר טבילה, ובאותה שעה לא למחות באלו שאומרים שמותר לגויים להיכנס. זהו חילול השם כדברי הגמרא (יומא סט ע"ב) "נוכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו", ובמקום חילול השם אין חולקים כבוד לרב. הרב גורן לא חשש לדעת רוב הרבנים בזמנו ולא חשש להחלטת הרבנות שהוא עצמו עמד בראשה.

י. בענין כניסת גוי

אבאר את הענין כפי הנלע"ד על פי המקורות מיסודו.

א. איסור כניסת גוי למקדש במקרא

כמה וכמה פסוקים מורים שהמציאות של גויים במקום המקדש אסורה.

בשלשה מקומות התורה אומרת (במדבר א, נא. במדבר ג, י. במדבר ג, לח) על המשכן:

'והזר הקרב יומת'.

וכן במדבר פרק יח, ד נאמר בלשון אזהרה 'זֶר לֹא־יִקְרַב אֲלֵיכֶם'¹. דבר פשוט הוא שאם ישראל טהור נקרא זר, כל שכן שכל גוי נקרא זר. ואמנם לא נאמר בפסוקים אלו גדרים של מחנה האסור, אלא שעכ"פ נראה ברור שאם גוי נכנס ללא הגבלה בזמן שהמקדש קיים יש בזה עבירה על איסור זה.

ונראה שביאת גוי חמורה עוד יותר מסתם טמא במיוחד כשהוא עושה כבתוך שלו וטוען שאין לנו בעלות על המקום, וזהו מה שנאמר ביחזקאל פרק ז, כב 'וּבְאוּ־בָהּ פְּרִיזִים וְחִלְיוֹהָ'. וראה במעלין בקדש חלק לו במאמר שלי שגם לאחר החורבן כאשר הגויים נכנסים ללא הגבלה מתוך מחשבה שהמקום שלהם הוא כהמשך הכיבוש שלהם כי בזה הם מראים שהמקום אינו קדוש, וזהו חילול השם נוראי ולפי שיטת הרמב"ן זה גם מפקיע בפועל את קדושת המקום. על כן ירמיהו מקונן על מצב זה באיכה (פרק א, י) כִּי־רָאִיתָה גוֹיִם בָּאוּ מִקִּדְשְׁךָ. וזה חמור עוד יותר מהמצב של "שועלים הלכו בו", כי לשועל אין כוונת ביזוי.

ולכן לעתיד לבא אומר ישעיהו פרק נב א כסמל התקומה והגאולה שאנו שרים בכל שבת:

עוֹרֵי עוֹרֵי לְבָשִׁי עֲנָךְ צִיּוֹן לְבָשִׁי בְּגָדֵי תַפְאֲרֶתְךָ יְרוּשָׁלַם עִיר הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יְבֹא־בָךְ עוֹד עַרְל וְטָמֵא:

ב. בדברי חז"ל

¹ לא ציינתי לאמור במדבר יח, ז והזר הקרב יומת' כי שם נאמר לענין זר שעובד עבודה. ראה לקמן דברי הבנין ציון בזה.

עוד לפני בנית המקדש, כאשר מקום בית המקדש נשאר בידיו של ארונה היבוסאי, למרות שהיה גר תושב (תוספתא פא, ד, יא. עבודה זרה כד ע"ב) באה מגיפה על ישראל, כי אנו חייבים להוציאו מידם.

גם אחרי החורבן בגמרא יומא דף סט ע"ב איתא שהביטוי הגדול ביותר לחילול השם הוא: "נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו".

משמעות הדברים שעצם המציאות שלהם במקום הוא החילול, אף כאשר אינם עושים זאת כדי לבטא שכבשו את המקום כמו אצל ארונה, עצם מציאותם במקום מתוך מחשבה שהמקום שלהם היא חילול השם נורא, ויש דין על ישראל כשיכולים למונעו ואינם עושים זאת.

במגילת תענית מסופר:

"בקש אלסכנדרוס מוקדון לעלות לירושלם אמרו לו כותיים שרי יהודה אין מניחין אותך ליכנס לבית קדשי הקדשים שלהם מפני שאתה ערל מה עשה גביהא בן פסיסא עשה שני אנפילאות זהב ונתן בהם שתי אבנים טובות [שהן שוות] חמשת רבוא מנה כסף וכיון שהגיע להר הבית אמר לו אדוני המלך אתיר מנעליך ואנעלך האנפילאות הללו שהרצפה חלקה משהגיע לבית קדשי הקדשים אמר לו מכאן ולפנים אי אפשר ליכנס אמר לו אני נכנס וכשאצא אשוה לך גביהתך אמר לו אם אתה עושה כן רופא אומן תקרא ושכר הרבה תטול. אמרו לא זזו משם עד שהכישו נחש. אמרו לו חכמים עליך הכתוב אומר ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך, וכתוב חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר".

מעשה דומה מסופר בספר חשמונאים ג (א יג – טו) על תלמי פילופטור שבקש להכנס לקדש הקדשים ומנעוהו הכהנים.

פוק חזי, כמה מסרו אבותינו את נפשם על הדבר הזה להתעמת עם הכובש ומלך כל העולם, שעכ"פ לא יעשה במקום כבתוך שלו ויכיר בכבוד המקום של עם ישראל.

ובמשנה כלים פרק א משנה ח איתא:

"החיל מקודש ממנו שאין עובדי כוכבים וטמא מת נכנסים לשם".

ובמשנה במידות (ב, ג) מתואר הסורג שפרצוהו "מלכי יוון", וכתב הראב"ה (מובא בתוספות יום טוב שם) שפרצום כדי שיוכלו להכנס בהרווחה, משמע שהסורג הזה מנע אותם מלהכנס כי הרחקת הגויים מהחיל היתה כבר בתחילת בנין הבית (ראה במאמר של ג. אלון בתרביץ טבת תרצ"ז - טומאת נכרים שדחה מי שסבר שהיא גזירה מאוחרת).

הרב גורן בספרו הר הבית פרק ל כתב שחייבים לומר שגוי שנכנס עובר על איסור דאורייתא בגלל הפסוק באיכה כי "ראתה גוים באו מקדשה" שמקונן על כניסתם, ולכן כתב בתחילה שצריך לומר שלאחר שחכמים אסרו את כניסתו לחיל, כניסתו שבה להיות בגדר עבירה דאורייתא של איסור מורא מקדש. ואח"כ דן על מה שלא מנעו מאלכסנדר מוקדון להכנס עד קדש הקדשים, ורק דאגו שלא ילבש נעלים, וכתב שמזה נראה לכאורה שאין זה איסור תורה אלא ממשפטי המלוכה, וכיון שהשורש הוא גזירת המלך, המלך רשאי לא להפעיל את העונש על מי שימצא לנכון לחון אותו אך לא רשאי לוותר על התנהגות הפוגעת לחלוטין במצות מורא מקדש. ולדבריו במסקנה עכ"פ על ידי משפט המלוכה הפך האיסור לעבירה של מורא מקדש, ונמצא שיש בזה איסור דאורייתא.

אך לענ"ד יותר פשוט לומר שהאיסור דאורייתא הוא 'וזר לא יקרב' שעונשו מיתה, כפי שנאמר 'והזר הקרב יומת' ולכן היו ממיתים את הגויים על זה אלא שהתורה לא הגדירה את הקרבה, וחכמים הגדירו לסתם גוי את האיסור בחיל ולהכנס בנעלים, ועל המלך ראו לנכון להקפיד רק בענין כניסתו בנעלים וקדש הקדשים בלבד, ובגלל חשיבותו אין עדיין פגיעה בכבוד המקום כל עוד שאינו לובש נעלים רגילות ולא נכנס לקדש הקדשים, ואמנם יש כאן בעיה מצד חיוב שילוח בגדים טמאים מהעזרה, אך י"ל שכיון שבזה נמנעו מלשלחו רק בשב ואל תעשה התירו זאת משם כבוד מלכות. מכל מקום כשהוא נכנס ועושה כבתוך שלו הרי מלבד איסור וזר לא יקרב וחיוב השילוח מהחיל הוא חילול השם נוראי, ובודאי מצוה עלינו למונעו ככל יכולתינו.

ג. בדברי הראשונים

הר"ש בפירושו למשנה בכלים כתב:

"אף על פי שגזרו עליהם שיהיו כזבים לכל דבריהם כדאיתא בפרק בנות כותים (דף לד א) לענין שילוח מחנות לא גזרו עליהם אלא כטמאי מתים".
גם הרע"ב הביא את דברי הר"ש.

הרא"ש הביא את דברי הר"ש, אך לא כתב את הסיום "אלא כטמאי מתים".
הרב גנק (במאמר המובא לקמן) כתב שאפשר להבין שיש בין הר"ש לרא"ש מחלוקת. ופלפל בזה אך לענ"ד אין כל רגלים לומר שיש כן מחלוקת. עיקר הענין של הרא"ש הוא לבאר למה יכלו להתקרב עד החיל למרות שגזרו עליהם להיות כזבים, ואין סיבה שיחלוק על הר"ש האומר שעכ"פ עשאו כטמאי מת אלא שהדבר ברור מאליה מעצם המשנה ולכן לא ראה צורך להדגישו. למעשה ברור

לכו"ע שהגזירה שלא יתקרבו היא שיש להתייחס אליהם כטמאי מת. ומכל מקום גם לפי הר"ש וגם לפי הרא"ש אין ללמוד מכאן שיש איסור עצמי על הגוי. מה שכתוב כאן הוא רק שחכמים אמרו שיש להתייחס אליהם כטמאי מת. הרמב"ם כמובן הביא את דין המשנה בהלכות ביאת המקדש פרק ג ה"ה: "החיל משלחין ממנו עכו"ם וטמאי מת ובוועלי נדות". במורה נבוכים ג, מה כתב:

ואמנם היות השמירה והסבוב סביב למקדש תמיד, הוא לכבד אותו ולפארו ו**שלא יהרסו הסכלים גם כן** והטמאים אליו, ולא בעת האנינות". מבואר מלשונו שהסכלים אינם טמאים, ואם כן מי הם? בפשטות הכוונה לגויים שאנו מצווים למנוע מהם להכנס ולעשות במקום כבשלהם, ואף שמותר לגויים להכנס עד החיל גם זה צריך להיות מבוקר מה מטרת כניסתם, ויש לראות בדבריו גם רמז לדברי האחרונים הכותבים שיש גויים שלא נותנים להם להכנס כלל.

ד. בדברי האחרונים

"בספר מגיד מראשית בקונטרס דרך הקודש כתב: "והרב המהרי"ט כתב דמכניס גוי למקדש עובר משום ולפי עור לא תתן מכשול, ולא זכיתי להבין את דבריו".

הציץ אליעזר (חלק י סימן א) פירש שהיה קשה לבעל דרך הקודש על המהרי"ט שהאיסור והחובה להרחיקו היא עלינו, ועל הגוי עצמו אין איסור, אם כן מה שייך כאן לפני עוור. והביא שבספר חזון נחום פ"א דכלים מ"ו כותב שצ"ל שלפי המהרי"ט יש אפרות כזו להחיל על הגוי עצמו איסור דרבנן².

ועוד ציין בצי"א שבשדי חמד (ח"ב עמ' 143 מערכת ו' כלל כ"ו אות ל"ג) הביא שהרב שמש ומגן (דף מו ע"ב) כותב שיש ישראל שקונים מים בירושלים מן העכו"ם שממלאים מבור שבהר הבית, ונראה שהוא איסור משום **ביטול מצות עשה דשילוח טמאים**. ועוד דאפשר גם העכו"ם מוזהר שלא ליכנס למקדש והגורם לו ליכנס עובר משום לפני עור, אף

² הצי"א מציין שבשו"ת יעב"ץ ח"ב סי' י"ז דן כיצד הובערה מדורת בית המוקד בשבת וצדד דמשום צורך העבודה וצערא דצינה התירו לגוי שקיבל עליו ז' מצות די"ל דגר תושב אינו בכלל אותה מעלה דרבנן שעשו בגוים אף בחיל. אך לענ"ד מה שכתב להקל בכניסת גר תושב לחיל לצורך עבודה אינו מכריע בשאלה אם לגוי עצמו יש איסור, דודאי יש לומר שאף אם יש לו איסור, אינו שייך באופנים בהם חכמים התירו.

שבלא זה היה נכנס כיון שמשדלו ונותן לו שכר, וכתב הברכ"י בחו"מ ט, ג שבכה"ג איכא עבירת לפני עוור.

ועל מה שכתב שאפשר דאיכא איסור לפני עוור כתב השד"ח "כיון שגם הרב לא ברירא ליה דהב"ן עכומ"ז מוזהר על זה, אם כן אף אם יהיה ספק בדבר שמא הוזהר אפשר דיש להליץ קצת בעד המנהג, שסומכים על דעת הפוסקים דבספק לפני עוור לא מפקדינן", והוסיף שבאמת אינו מבין איך יתכן שיהיה העכו"ם מוזהר שהרי אין לעכו"ם שום טומאה בעולם בעודנו חי ורק מדברי סופרים שיהיו העכו"ם כזבים, ומכיון שהוא מדרבנן לא אסרו רבנן להעכו"ם עצמו.

אך לשונו של השדי חמד יכולה להטעות. הוא כותב 'יש להליץ על המנהג שסומכים', ומשמע לכאורה שכוונתו לומר שיש מקום להתיר את הדבר למעשה, אך המעיין יראה שהשדי חמד לא כתב טעם כלשהוא לדחות דברי השמש ומגן בזה שיש בזה משום ביטול מצות עשה דשלוח, ואם כן לא מובן מה יועילו דבריו שנראה שאין בזה "לפני עוור" אם הדבר עכ"פ אוסר מדין שילוח טמאים. לכן צ"ל שמה שכתב בלשון להליץ על המנהג אינו לשון מדויקת שהוא לא בא לומר שבאמת הדבר מותר, אלא שמצד האיסור לפני עוור יש להליץ שאין בזה לפני עוור, וכל דבריו שם נוגעים לאיסור לפני עוור שבזה דן גם בסימנים הקודמים, ולא בא לעסוק בזה כהלכה למעשה.

אלא שצריך באמת להבין אם הגוי לא טמא למה יש חיוב שילוח טמאים, ובפשטות נראה שהוא מצד חיוב השילוח מהחיל ומה שנאמר וזר לא יקרב, שכיון שאנו חייבים לשלחם לא יתכן לומר להם שילכו לשם, ומה שאמר השמש ומגן שילוח טמאים כוונתו לשילוח מי שאסור לו להכנס שהגויים הם כטמאים לענין זה. אך הצי"א הביא שהגרצ"פ פראנק בהר צבי (מקדש מלך עמ' קעד) כתב לבאר באופן אחר דנהי דעכו"ם לא בר קבולי טומאה נינהו אבל בגדיו טמאים הם ואסור להכניס כלי טמא למקום העזרה (ונראה כוונתו שמסתמא בגדיו טמאים טומאת מת שהיה בבבית חולים שכשהיה בו מת יהודי או נגע בהם שרץ), וכתב הצי"א שלפי זה י"ל דגם המהרי"ט ז"ל כיוון לזה, וא"כ הוא איסור דאורייתא ולא רק מדרבנן, אלא שעיקר האיסור הוא רק מהעזרה כי לא מצאנו שגזרו על בגדי עכו"ם יותר מבגדי ישראל³.

³ הציץ אליעזר סיים בהבאת המעשי למלך הכותב שאין לנו לעשות שמירה על המקדש היום כיון שהשומרים מחויבים למחות ביד העכו"ם מלהכנס ואינם יכולים לעשות זאת. ולענ"ד אינו מובן כיון שאין בידינו למחות לא יבואו אליהם בטרוניה על מה שאינם מוחים אבל ישמור עכ"פ מיהודים.

ולענ"ד אי אפשר לומר שלזה כיוון המהרי"ט דאכתי זהו טעם לאיסור מצד חיוב שילוח טמאים בלבד ולא מצד לפני עוור, כי היכן מצינו שהגוי מוזהר לא להכניס כלי טמא. וגם אין לומר שטעמו של מהרי"ט משום שאיכא איסור דאורייתא וזר לא יקרב שאוסר על הגוי להתקרב למקדש כעושה כבתוך שלו, משום שגם בזה אכתי אין האזהרה לגוי עצמו, אלא עלינו מוטל החיוב לדאוג שזר לא יקרב.

לכן נראה לבאר בכוונת המהרי"ט דלא גרע מאיסור של הגוי לומר ליהודי לחלל שבת, דאף ששבת אינה ממצות בני נח, כשאומר ליהודי לחלל ודאי הוא עושה איסור, שיש על הגוי איסור לחלל את השם הגדול והנורא, וכל מה שגוי מונע מהיהודי מצוה הוא איסור גמור, ויש דברים אצלו שהם עבירה גם אם אינם מוגדרים כחלק ממצות בני נח.

בשאלת יעבץ (ח"ב סי' יז) כתב שבלא צורך לא היו מניחים את הגויים להכנס אפילו להר הבית, ונלענ"ד שהוא משום שלדעתו ההיתר הוא רק כשבאים להתפלל לאלקי ישראל (וכפי שכתב הרמ"ע מפאנו סי' צח), וכוונתו לאסור כשבאים ללא שום צורך. וכעין זה כתב הרב לאו (קומו ונעלה עמ' 268) שבודאי כשמטרתם להתפלל במסגד אסורים בכל הר הבית דגם מה שהתירו להם להכנס עד החיל הוא רק כשמטרתם לבא להתפלל לפני אלקי ישראל (ודידוע הרמב"ם מגדיר את אמונת הישמעאלים ככפירה)⁴. והביא מדברי הרב ספיר שכתב לבאר הא דהרגו את הגוי שבא לאכול מהפסח שזה משום שנכנס לפנים ממחצתו, דאף שנכרי אינו מוזהר על שמירת מקדש, מכל מקום אנחנו מחוייבים במצוות שמירת המקדש, והאריך לבאר שמילוי מצוה זו יקרה יותר מנפש האדם, ורק בישראל אמרינן שנפשו חביבה יותר מהמצוה. ומסיים "בודאי אין לעודד כניסת ישמעאלים במקום המקדש, ודי לנו בזה שעל הראשונים אנו מצטערים", דהיינו שבודאי איכא איסור גם מה שהם נכנסים מאליהם, ולא די שאין אינו מונעים אותם עוד נוסף ונעודדם?

גם הרב בקשי דורון (קומו ונעלה עמ' 271) דן בזה, והביא את מחלוקת הראשונים אם "ואל יבא בכל עת אל הקדש" נאמר רק כאזהרה לכהנים הבאים לעבוד או גם לכהנים הבאים ביאה ריקנית וכן על ישראל, וכתב שאמנם מהרמב"ם משמע שהאיסור רק על הכהנים בשעת עבודה, אך אין כוונתו שזרים מותרים להכנס אלא שכיון שבלאו הכי אסורים אין בהם איסור מיוחד נוסף מפסוק זה, ואם כהנים הבאים לעבוד אסורים כל שכן ישראל. והביא עוד משו"ת בנין ציון סימן ב שהסתפק אם נוסף על איסור מלקות וכרת

⁴ הרב ישראל לאו ציין שבספר מים טהורים על המשנה בכלים, כתב דאפשר שלדעת הרמב"ם איכא איסור דרבנן לגויים בכל הר הבית כדין זבים, ומה שהותר עד לחיל הוא רק לגויים קטנים פחות מט' שנים. ולענ"ד דחוק לומר כך. וראה עוד בדברי הרב לאו שהיא שכל ענין החיל לבטל קליפת ישמעאל.

שחייב ישראל טמא שנכנס למקום העזרה חייב גם על הכניסה למקום היכל וקדשי קדשים. והביא ראיה מסוף מכות דאמרינן כשראו שועל יוצא מבית ק"ק אמרו מקום שנאמר בו והזר הקרב יומת ע"ש משמע שגם בזר יש מיתה. וכתב שאף על פי שנקט בגמרא פסוק ד'והזר' דנאמר גבי זר העובד במקדש ולא פסוק דואל יבוא בכל עת י"ל דבאמת עיקר האיסור הוא מדכתיב ואל יבא אלא דנקט הדרשה הפשוטה יותר, אבל עכ"פ משמע משם דגם זר הנכנס למקום קדש הקדשים חייב מיתה.

ולענ"ד קושיתו על הבאת הפסוק לא קשיא מידי, דרק 'והזר הקרב יומת' שבפרשת קרח נאמר על איסור שימוש בטומאה. אך יש עוד ג' פעמים בפרשת במדבר שמדבר על קרבה בעלמא.

ועוד כתב הרב בקשי שאיכא עלינו חיוב שמירת המקדש שלא יעברו בו על מורא מקדש דודאי שמציאותו במקום שנאמר בו והזר הקרב יומת פוגעת ביראת המקום, ומדין מורא אנו מצווים למנוע ממנו את הכניסה. ועוד יש איסור וחיוב למנוע מהם את הכניסה ככל יכולתנו משום שככל שדבקו בירושלים ובמקום המקדש תגבר מאבקם ודרישותיהם לפנותנו מן המקום יתעצמו ויש בזה פגיעה קשה במצות ישוב הארץ.

וחזינן מדברי הרבנים הראשיים שדנו בזה פסיקה מוחלטת שיש לנו חיוב למנוע גויים להכנס. הרב גורן אומר שהמלכות צריכה להחיל על זה חיוב מיתה, והרב לאו מבאר שבגויים הבאים לפי אמונתם איכא איסור להכנס בכל הר הבית, והרב בקשי דורון מבאר שגוי שנכנס חייב מיתה. גם הרב מרדכי אליהו (תחומין ח"ג עמ' 123) כתב:

היום אנו רואים בעין כיצד שועלים הלכו בו. כיצד מקום שנאמר בו והזר הקרב יומת הולכים בו זרים ומחללים אותו, וכבר חז"ל גזרו על כל העכו"ם כזבים ואסורה להם הכניסה למקום הקודש והמקדש ועוד מקומות". מהזכרת הגזירה שיהיו כזבים נראה שכוונתו לאסור את כניסתם בכל המתחם.

גם הרב גנק (קומו ונעלה עמ' 284) עסק בענין זה. הרב גנק כתב בתחילה שלפי הר"ש בפירושו לכלים משמע שחלה על הגוי טומאה שעושה אותו טמא מת, ואם כן לשיטתו הוא הדין שבגזירה על הגוי שיהיה כזב החלו חכמים עליו טומאת זב, ואם כן צ"ל שמה שבכל זאת אין חיוב לשלחו מהר הבית הוא משום שעכ"פ אין הטומאה שהחלו עליו חכמים טומאה היוצאת מגופו, אבל אם ראה בפועל טומאה היוצאת מגופו ייאסר בכל הר הבית. אבל לפי הרא"ש כתב שיתכן שלא חלה על הגוי טומאה, אלא הוא איסור שקבעו עליו, ולא אסרוהו בהר הבית גם אם בפועל יצאה טומאה מגופו. ולענ"ד יש להעיר מלבד שבכלל לא נראה שיש מחלוקת בין הר"ש לרא"ש כל החילוק בין גוי שראה טומאה מגופו לגוי שלא

ראה טומאה תמוה, למאי דמוסכם על רוב הראשונים (ומכללם הר"ש והרא"ש) שבעל קרי הוא כזב, ולא מסתבר כלל שכוונת ההיתר לגוי להכנס עד החיל היא רק לגוי שלא יצא ממנו מעולם זרע.

ועוד הביא שם את דברי הרמ"ע מפאנו (סי' צח) שמה שהותר לנכרי להכנס להר הבית משום ששלמה אמר שהר הבית מיועד גם לתפלת נכרי אשר יבא מארץ רחוקה, וכתב שלפי דבריו נראה שגם נכרי שראה זיבה מותר בהר הבית, ובאמת לענ"ד הוא דבר פשוט המוסכם על כולם.

ועוד דן הרב גנק אם מה שהחיל חלוק משאר מחנה לוויה נוהג דוקא בזמן שבית המקדש קיים, ובאמת זה דיון שלא קשור דוקא לענין הגוי ויש לו מקום (ובגלל זה יש צד להקל היום לא לחוש לחיל גם ליהודים), אך הוא הוסיף שאף אם נאמר שקדושת החיל קיימת יש להסתפק אם לגוי יש מניעה להכנס למקום החיל, דאם איסורו של הגוי משום טומאה כפי שנראה מהר"ש, אין הדבר תלוי בקיום מחצית החיל, אך אם הוא איסור כניסה בפני עצמו בלא שחל עליו ממש טומאה אפשר שהאיסור דוקא כשמחצית החיל קיימת. ותלה זאת במחלוקת ר"ת ור"י בתוספות חולין ב ע"ב, שר"ת סבר שבנטמא בפנים החיל אין חיוב לצאת כי לדעתו האיסור הוא בתורת טומאה האסורה מדרבנן במחנה לוויה, ולא גזרו איסור שהייה שלא נאמר בהר הבית, אלא דחידשו איסור כניסה, ולפי זה י"ל שאיסורי חיל הם איסור כניסה בפני עצמו ולאחר החורבן שאין מחיצות אין איסור. אבל לר"י אין איסור חיל אלא במקום כניסה ויציאה דעזרה. ואם כן החיל נחשב מדרבנן כעזרה ולכן אסרו גם שהייה, ואם כן אמרינן דקדשה לשעתה ולעתיד לבא מדרבנן גם בחיל, וסיים שאפשר לדחות שעכ"פ כיון שהוא עזרה רק מדרבנן לא קיים האיסור לאחר החורבן.

ולא הבנתי כלל את קישור השאלה אם הגוי עצמו טמא לענין קיום הגזירה כשהחיל חרב, וכן את הקישור למחלוקת ר"י ור"ת, לענ"ד הספק הוא רק מצד שאולי אין דיני חיל כשהחיל לא קיים (וזה נפק"מ גם ליהודי), ותו לא מידי.

עכ"פ הדיון של הרב גנק הוא רק לענין איסורו של הגוי בחיל, ובעיקר המאמר לא הזכיר את ענין 'והזר הקרב יומת', אלא שבהערה שם ציין לדברי הרב אברהם אלקנה שפירא (במנחת אברהם כג) שהסתפק אם יש קדושת היכל בזמן הזה כיון שחרב ואולי זר טהור מותר להכנס בו. לפי זה נראה שבאמת לפי דרכו כשם שיש להסתפק אם גזירות החיל נוהגות כשהחיל לא קיים כך יש מקום להסתפק גם אם האיסור של זר לא יקרב נוהג כשאין היכל.

ולכאורה יש להוכיח שאיסור זר לא יקרב נאמר גם לאחר החורבן ממה שהובא הפסוק והזר הקרב יומת בגמרא מכות לאחר החורבן, ואין לדחות שזה נאמר להדגשת האיסור בלבד, כי משמע שבאו לומר שיש טפי חלול השם כאשר השועל יוצא ממקום קדש הקדשים בגלל שגם לאחר החורבן אינו דומה מקום קדש הקדשים לשאר המקומות.

עכ"פ אף אם נאמר שאין קדושת היכל וחיל לאחר החורבן כל זה אינו בא להתיר לגוי להכנס, דהלא בכל אופן קדושת מחנה שכינה קיימת וגוי זר אינו עדיף מטמא מת ובודאי איכא איסור בגוי מצד חילול ה' נוראי ופגיעה במצות ישוב הארץ, וגם עכ"פ יש חיוב לשלחו מהעזרה בגלל בגדיו, וגם יש בזה איסור מצד מורא מקדש, והרב גנק לא דן כלל באיסורים האלו, ובכל דבריו לא הוזכר נימוק כלשהוא להקל בהם, לכן אין ללמוד מדבריו היתר כלשהוא לא לחוש לענינים החמורים האלו.

ואין להביא סמך להקל מעצם זה שהיו שנהגו היתר לקנות מים מהגויים, כי הציץ אליעזר הביא שבשמש ומגן כתב דאם יש להליץ על המנהג הוא רק מפני שהשואבי מים היו הגוים עניים יושבים תמיד בעזרה ובבהמ"ק והיו מתחכמים לשלחם מבית המקדש לפי שעה ע"י שהיו שוכרים אותם להביא להם מים משם. והרב טוקצינסקי (עיר הקדש והמקדש ח"ד עמ' צא) כתב שההיתר הוא משום שרוב הבורות הם בשטח שאינו מקודש בקדושת החיל ולא מצוי שיביאו מים ממחנה שכינה.

מכל זה עולה החיוב למנוע כניסת גויים ככל שידינו משיגה מצד כמה צדדים:

- א. לפי הרב פרנק הוא חיוב דאורייתא של שילוח טמאים מדין הוצאת הבגדים.
- ב. לפי הרב בקשי דורון הוא חיוב דאורייתא מצד איסור זר לא יקרב ומורא מקדש.
- ג. לפי שמש ומגן אנו מחויבים להשתדל לקיים מצות חכמים שאמרו לשלחם מהחיל.
- ד. לפי המהרי"ט יש בזה חיוב מדין לפני עוור, ונראה שהוא משום שהגוי מוזהר לא לעשות מעשים המחללים את הקדושה כשם שאסור לו לומר ליהודי לחלל שבת. והיא מציאות של חלול ה' נוראית שאנו מחויבים לעשות כל שבכוהינו למעטה.

לסיכום כל המאמר:

- א. יש מקור ההלכתי למסורת הכיפה והוא מנהג הקריעה שלפי המבואר בסידור א"י מתקופת הגאונים היה על ראיית הכיפה. ענין הקריעה הוא להזכיר את צער החורבן של המקום שהיה בנוי והוא מחנה שכינה, ומכאן שהכיפה העידה להם על מקום מחנה שכינה, וכך העבירו מאב לבן שהכיפה היא במקום ההיכל, ולכן יש לקרוע על ראייתה.
- ב. הכפתור ופרח בפ"ו כתב את הלכות הקריעה והסתפק בהגדרה 'כשרואה את המקדש' כאומר הלא כולם יודעים מהי ראיית המקדש. אם הקריעה לדעתו היא רק בתנאי שרואים את כל המתחם כי מקום העזרה מסופק היה צריך לכתוב להדיא תנאי הלכתי זה.
- ג. גם מדברי ר' משה בסאולה נראה שלפי המסורת הר הבית המקודש מסתיים באיזור שער ברקלי כי הוא מדבר על כך שרק 50 אמה מהכותל המערבי הם הכותל המקודש למרות שהיה בזמנו עוד חלק חשוף בפינה הדרומית ליד קשת רובינסון, ששם לפי התיאור של רובניסון בשנת ת"ר (מובא בויקיפדיה) היה שדה בצלים, ולא מסתבר ש300 שנה לפני כן היו שם מבנים ענקיים שכיסו את כל הכותל הגבוה שלא נשאר להם זכר. מסתבר שצמצם את הכותל המקודש למה שמצפון לשער ברקלי על יסוד מסורת הכיפה.
- ד. הראי"ה (משפט כהן סי' צא) הביא אחרונים שלמדו ממסורת הצחרה שאפשר למצוא אמה על אמה ממקום המזבח, ודחה את דבריהם שאין זה מאפשר הקרבה. אם היה סבור שהמסורת אינה ודאית היה לו להוסיף שגם עצם מה שכתבו שעל פי מסורת זו אפשר למצוא אמה אינו נכון. כיון שלא כתב כך משמע שהוא קיבל בתמימות את מסורת הכיפה.
- ה. מדברי הגרימ"ט עולה שהנוהגים היום להקיף את הרמה אינם צריכים לחשוש לכך שהם נכנסים לעזרה. יסוד סברתו הוא שבצפון יש תוספת גדולה של לפחות 120 מטר, וההגיון שלא מסתבר למקם את העזרה באופן שהיא דבוקה למערב או לצפון כדברי תויו"ט והש"ג. אף שהגרימ"ט הטיל ספק במסורת הכיפה אחז בכך שמותר להקיף את הרמה.
- ו. הספק של הגרימ"ט במסורת הכיפה נובע מהנחתו שכותל הדרום הוא מימי דוד ושלמה, וככל הנראה לא היה מודע לכך שבתפר הדרומי רואים שכותל הדרום מאוחר. הגרימ"ט גם לא היה מודע לכל מה שעולה מהמחקר הטופוגרפי (ראה אות יא).
- ז. גם הרב גורן פקפק במסורת הכיפה, אך פקפקו נובעים מחשבונות לא נכונים וחוסר מודעות למה שעולה מהטופוגרפיה. בסופו של דבר הוא לא אסר ללכת סביב הרמה, ונלחם כדי שיכנסו למתחם למרות שידע שהדבר עשוי לגרום תקלות.
- ח. הגרע"י קבל את מסורת הכיפה, ולכן כתב שעל פי זה אפשר להתקרב אל הכותל המערבי, אלא שמכל מקום אסר להכנס מחשש לתקלות.
- ט. ככל הנראה גם הגר"מ אליהו קיבל את מסורת הכיפה אך אסר להכנס מחשש תקלות. המקרה בו אמר לאדם שעולה להר שימשיך לעלות מתאים לדברים שאני שמעתי ממנו, ומזה רואים שמכל מקום הוא שמח שיש העולים בטהרה.
- י. אין להשוות את התנגדות הרב שפירא לעליה להר הבית ליחסו לרבנים שמתירים לפנות ישובים. היה מקרה שבו הרב שפירא אמר לשואל שהוא יכול ללכת לפי הרבנים המתירים עליה להר, בעוד שעל רב שמתיר למפקד בצבא להמנע מסירוב פקודה הוא אמר "זה לא רב, זה עמארץ, התורה לא מחייבת אותו, איזה איש תורה זה?".
- יא. יש הוכחות טופוגרפיות כבדות לנכונות המסורת. הסכימו החוקרים על פי מראה הסלע שהפינה הדרום מערבית של המתחם עד סביבות שער ברקלי שייכת להר אחר. צפון הר הבית המקודש לא יכול להיות מעבר ל51 מטר מהרמה בגלל שיש שם את החפיר שהיה

מחוץ להר הבית. במרחק קטן מהצחרה מתחילים פני הסלע לרדת בצורה חזקה, ואי אפשר להעביר את החומה המזרחית למרחק גדול למזרח בגלל התהום. לפי משמעות דברי חז"ל שאבן השתיה היא סלע אין אפשרות למקם את אבן השתיה בדרום. כל זה מוביל להנחה שהיכל היה באיזור הכיפה כפי שאומרת המסורת.

יב. צורת סיתות האבנים מראה שמשער ברקלי ודרומה זו בניה מתקופה אחרת מאשר משער ברקלי צפונה. יש אבני ענק הנמצאים ליד שער וורן, והם מוכיחים שהכותל במקום זה לא נבנה בתקופה של סוף בית שני כי אז לא היה קיים יידע לבנות באבנים בסדר גודל כזה.

יג. בזמן הרדב"ז איפשרו להכנס למתחם במקום שבו שוק אלקטאנין נכנס לתוך המתחם, אך בדרך כלל לא איפשרו להכנס לעליות שעל הרמה אלא לאחר קבלת רשות מיוחדת. הרדב"ז נכנס במקום השוק ואמד את המרחקים בצורה הגיונית למי שמתבונן על המתחם ממקום זה. כל דבריו נאמרו בחכמה ומתאימים למציאות.

יד. אי אפשר למחות בכל תוקף במתירים להכנס לאחר טבילה, ובאותה שעה לא למחות באלו שאומרים שמותר לגויים להכנס, זהו חילול השם, ובמקום חילול השם אין חולקים כבוד לרב, לכן היו כאלו שנכנסו למתחם גם כשרוב הרבנים אסרו. בפועל כל דור וחכמיו. היום אי אפשר לומר שבין מי שנחשב לחכמי הדור בציבור הדתי לאומי הרוב מתנגדים לעליה. ויש להתחשב דוקא בחכמי הציבור הדתי לאומי כיון שבין החרדים יש דיעה רווחת שקו החשיבה שלה הוא לשמור רק על המצוות שנהגו בהם.

טו. אין מי שמתיר בפועל לגויים להכנס כאשר בידנינו למנוע מהם את הכניסה, בעיני חז"ל זה השיא של חילול השם- גויים מקרקרין בהיכלו, ויש למחות בכל התוקף במי שכותב שיש להם היתר להכנס.

טז. הרבנות הראשית לא התקבלה כמרא דאתרא שהוראותיו מחייבים, חברי הרבנות עצמם אינם מקיימים כל מה שהרבנות קבעה לציבור כגון אמירת הלל ביום העצמאות בלילה. קבלתה היא רק לענינים המוסכמים בציבור הרבנים, וכולם ידועים שענין העליה להר הבית שנוי במחלוקת בין הרבנים, לכן העולים לא מבזים את הרבנות.

בברכה רבה

עידוא אלבה